

נתקבלו במערכת

ספרא נוסח כ"י רומי, מדרש חכמים ע"פ כת"י הסמינר. בצירוף חילופי נוסחאות והערות ומסורת הספרא וציונים ופירושי הראב"ד עפ"י כתבי יד בצירוף שינויי נוסחאות והערות ועוד, ומבוא ומפתחות מפורטים. מאת אברהם שושנה ונועם שושנה. 3 כרכים. ירושלים, מכון אופק, תשע"ו. (02-6535920)

לא על הרבה מפעלים תורניים-ספרותיים אפשר לומר, עוד לפני שהמפעל הסתיים, שמדובר על משהו היסטורי, מונומנטאלי, בעל חשיבות עליונה לדורות. אולם כך ממש אפשר לומר על שלושת כרכי הספר הגדול הזה, שמציג לפני הלומדים תורה מפוארת בכלים מפוארים ביותר. מדובר על מהדורה חדשה ומתוקנת-מאוד של מדרש ההלכה על ספר ויקרא המכונה 'ספרא דברי רב' או 'תורת כהנים'. כמה כרכים כבר יצאו לאור ע"י מכון אופק בשנים תשנ"א-תשנ"ח, אולם עתה מדובר על מהדורה חדשה ומתוקנת ומושלמת ומקיפה הרבה יותר, וגם הכרכים הבאים, שלא יצאו אז לאור, עומדים לצאת לאור בקרוב במהדורה חדשה זו. מאז שהתחיל הספרא לעלות על מזבח הדפוס בקושטא רפ"ג (1523) הוא נדפס בכ-15 מהדורות (בלי להחשיב את דפוסי הצילום כמובן) עם הבדלים רבים בנוסח, עם נושאי כלים מדורות שונים שגם בהם מובאים נוסחאות עתיקות, וקיימים גם שישה כתבי יד עתיקים, ועוד ציטוטים רבים מגוף הספרא בילקוט שמעוני ובמדרש הגדול התימני וב'מדרש חכמים' העתיק ובספרים נוספים. כל אלו, ובעיקר כת"י רומי-וטיקן אסימאני 66 - כת"י מלא ומנוקד בן יותר מאלף שנים (סוף תקופת הגאונים!), שיתכן שהוא כתב היד העתיק ביותר של ספרות חז"ל הידוע היום, מהווים מקור לנוסח המתוקן של 'פנים' מהדורת שושנה זו. כת"י אסימאני 66 נגזל כנראה מבעליו באחד הגירושים בימי הביניים ועבר מיד ליד, עד שהגיע לספריית הוותיקן בשנת שפ"ז (1627), ולאחר עוד מאה שנים הוא נרשם בקטלוג שכתב הכומר אסימאני (בן המאה הי"ח, ממוצא לבנוני, מזרחן מומחה שקטלג את כתבי היד מן המזרח שבספריית הוותיקן כולל כתבי היד העבריים) כמספר 66. כת"י מנוקד בניקוד בבלי (השונה מאוד מהניקוד הטברני המקובל היום), וכבר משך את תשומת לבם של החוקרים במאה השנים האחרונות. מדור חילופי הנוסחאות המלווה במדור 'הערות גירסא' נתן ללומד את כל החומר הקשור לנוסח הספר, ומדור נוסף מציג הערות וציונים נקודתיים למקורות מקבילים ולביאורי ראשונים ואחרונים. ניתנה תשומת לב רבה לקביעת מקום הפרשיות והפרקים, שהשתבשה מאוד בדפוסים השונים. נוסף גם פירושי הראב"ד על הספרא, גם הוא כמובן על פי כתבי יד, על מהדורותיו השונות, עם הערות וביאורים, ועוד ביאורים מראשונים ואחרונים. בכרך הראשון נמצאים 380 עמודים של הספרא ופירושו ונוסחאותיו ועוד 70 עמודים של מפתחות ועוד 46 עמודים של מבוא והקדמות, ובס"ה בכל ג' הכרכים למעלה מ-1600 עמודים בתבנית אלבומית. משפחת הרב שושנה מסרה את נפשה על הוצאת סדרה זו לאור לזיכוי הרבים, ובעז"ה תזכה לראותה שלמה ומושלמת בעתיד הקרוב.

פירושי הברכות והתפילות. רבינו דוד אבודרהם. נערך מחדש ע"פ דפו"ר, מוגה ומפוסק, עם מקורות מלאים, הערות מקורות וביאורים, מאת הרב אליהו גרינצייג. ירושלים, קרן רא"ם, תשע"ו. 2 כרכים. (orot3@neto.net.il)

רבי דוד אַבּוּדְרָהָם חי בסיביליה שבספרד לקראת סוף תקופת הראשונים, והיה כנראה תלמידו של ר' יעקב בעל הטורים. לא ידוע עליו הרבה, אך הספר שחיבר שנה לפני שנפטר בשנת ק"א (1341) עשה לו שם עולם. ספר אבודרהם כולל את התפילות ופירושיהם והלכותיהם באופן מקיף ובהיר, כשהוא מבסס את דבריו על דברי חז"ל והגאונים והראשונים שהיו לפניו, משלב בחוכמה רבה הלכות ומנהגים, ומדי פעם מרחיב מאוד את היריעה, כמו בפרק על חוקי העיבור והלוח העברי לקראת סוף הספר. המהדיר הרב אליהו גרינצייג הוא ת"ח חשוב, מראשי מערכת 'אוצר מפרשי התלמוד', שההדיר כבר כמה וכמה ספרים, ביניהם מהדורה חדשה ומתוקנת על פי כתבי יד של השליש הראשון של ספר אבודרהם שיצאה לאור בשנת תשס"א בהוצאת 'אור וספר' (למרות ששמו כמהדיר נעדר מהספר, מסיבותיו שלו). עתה נטל על עצמו בעזרת קרן רא"ם של הנדיב מוטי זוננפלד מרעננה וברזיל להוציא לאור מהדורה חדשה של כל ספר אבודרהם על פי הדפו"ר (ליסבון ר"נ), אך בנטישת כל התייחסות לכתבי היד, וחבל. לספר נוספה גם הפעם מערכת שלמה של הגהות וצינונים והערות והפניות מועילה ביותר, הרבה מעבר למה שצריך כדי להבין את פשט דברי רבנו האבודרהם. כך למשל בהקדמת המחבר נכתב שאנשי כנסת הגדולה תקנו את תפילות העמידה כנגד הקרבנות, והמהדיר מביא בהערות את מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן אם המצוה להתפלל היא דאורייתא או דרבנן, ומוכיח שדעת אבודרהם כרמב"ם תוך הפנייה למקורות רבים הדנים בנושא. שני הכרכים שלפנינו מגיעים עד לסוף תפילות המועדים, וכך נוסף עתיד להשלים את הסדרה. בספריות העולם קיימים כמה וכמה כתבי יד עתיקים של הספר, אך נוסחאותיהם שונות זה מזה באופן משמעותי ואולי הם מציגים מהדורות שונות שיצאו מתחת יד המחבר, ולכן כאמור ויתר המהדיר על השימוש בהם במהדורה זו. מישהו בעתיד יצטרך להיכנס לעובי הקורה ולערוך מהדורה חדשה על פי כתבי היד ושינוייהם, בלי להסתפק רק בנוסח הדפו"ר. בכל אופן מלאכה גדולה עשה עבורנו הרב גרינצייג, וכולנו ציפייה לכרך השלישי של מהדורה חשובה זו שאמור לצאת לאור על פי הבטחת המהדיר בעל-פה תוך חודשים ספורים.

ובחרת בחיים. ארגז הכלים שלך לבחור בטוב. איזון נפשי-פנימי ככלי להעצמה אישית. יוסף שריקי. בית אל, תשע"ז. 123 עמ'. (pnimi777@gmail.com)

בשמונה פרקים מציע הרב שריקי, רב קהילה, פוסק הלכה ומחנך מהישוב בית אל, תובנות וכלים שבהם האדם עשוי להכיר את עצמו, לחזק את התייחסותו החיובית כלפי עצמו, ומכאן גם כלפי סביבתו - אשתו וילדיו, קרוביו וחבריו. בעקבות ניסיונו הרב בהדרכת בודדים וזוגות, צעירים ומבוגרים, הביטוי המרכזי בו הוא משתמש הוא 'איזון'; לדעת המחבר מי שרגשותיו ומחשבותיו ואישיותו מאוזנים - אינו ממהר להתיימש, לכעוס, לבעוט בקדוש וביקר, לפגוע בעצמו ובאחרים, לותר על שאיפותיו ולרדת ממדרגתו, והיפוכיהם במי שאינו 'מאוזן'. תיאור

המצבים האנושיים בבית ומחוצה לו, של האדם עם עצמו ועם הסובבים אותו, והדרך של האדם להשתמש בכוחותיו שלו כדי לנוע לכיוון הנכון, מלווה בהסבר על נקודות האיזון במחשבה ובמעשה, ובהצעת שיטות להגיע לאותו איזון ביחס לחינוך ולזוגיות ולשינויים המתרגשים לבוא עלינו במהלך חיינו. לא בשמים היא...

שו"ת אבני דרך. חלק יא. אלחנן נפתלי פרינץ. ירושלים, תשע"ז. 520 עמ'.

(02-9998679)

עוד כמעט מאתיים סימנים, ועשרות עמודים של תוספות והשלמות לספרים הקודמים, וכן מפתח מפורט, נמצאים בכרך החדש הזה של שו"ת אבני דרך. הרב פרינץ יושב לומד ומלמד ברמת בית שמש, ומצודתו פרוסה על פני כל הארץ, וקשריו עם פוסקים ותלמידי חכמים מכל הגוונים חובקי עולם. הוא עוסק בעניינים 'פשוטים' ויומיומיים, כמו למשל התשובה הראשונה שמנסה להכריע בין השיטות אחרי איזו שהייה מפסיד אדם את ברכת 'אשר יצר' שהיה צריך לומר על עשיית צרכיו - שהייה של חצי שעה, של ע"ב דקות, או שהוא יכול להשלים ולברך את הברכה שלא בדרך בזמנה כל עוד אינו חש מחדש צורך לעשות את צרכיו. ולמעשה, אחרי הצגת השיטות והסברתן, הוא מכריע: 'כיוון שראינו שיש בזה שיטות רבות כל אחד ישאל את רבו'. דהיינו - המקורות והסברות שקולים כאן, אין לי בעניין זה אפשרות להכריע בין השיטות, ולכן אני לא מכריע לרבים; אמנם לי נראה מסידור הדברים שמי שישאל אישית את הרב פרינץ יקבל ממנו את התשובה האחרונה - כל עוד הוא אינו חש צורך להיכנס שוב לשירותים הוא יכול לברך את ברכת השבח וההודאה הנפלאה 'אשר יצר את האדם בחכמה' על הפעם האחרונה שעשה צרכיו. בענייני פורים משיב הרב לשאלה עדינה ומצערת: האם זוג בתהליכי גירושין יוצאים ידי חובה במשלוח מנות זה לזה? הוא מביא את הגר"א שאומר שלא מברכים על משלוח מנות מפני שכתוב 'איש לרעהו', ואם שולחים מנות למי שאין אוהבים אותו לא יוצאים ידי חובה, ולכן לא תקנו ברכה על מצוה זו. ולמרות שיש מקום לדון אם יצאו דברים אלו מפי הגר"א, שהרי קיימות סיבות הרבה יותר פשוטות למה אין מברכים על משלוח מנות - כמו שאין מברכים על כל המצוות התלויות בדעת אחרים ככיבוד אב ואם וצדקה וכו', בכל זאת נובע מסברא זו שמשלוח מנות שיתכן מאוד שאינו מביא שמחה אלא עוגמת נפש וכעס אין יוצאים בו ידי חובה, ולפי זה לא כדאי שבני הזוג הפרודים יסמכו על משלוח המנות לבן זוגם. למעשה המחבר מקיל שאפשר לצאת ידי חובה גם במתנה זו (דווקא לאשתו כגופו אין יוצאים ידי משלוח מנות!), והוא מאחל לבני הזוג הפרודים שמשלוח מנות זה יעורר את אהבתם הישנה והם ישובו זה לזה. הדברים כתובים באופן בהיר וברור ועדין ונאה, כאשר בקיצור ובתמצית מוגש כל החומר ההלכתי בראשונים ובאחרונים בסוגיא זו לפני המעיין, והדברים מאירים ושמיחים. יישר כוחו של הרב המחבר על הזריזות ועל זיכוי הרבים בכמות ובאיכות.

התקווה על הגבול. זיכרונות מארץ ישראל תרצ"ב, הרב מרדכי בורר; זיכרונות מגיילינגן (גרמניה) 1933-1938, הרבנית בת שבע בורר. עורך: שמחה גרשון בורר. מודיעין עילית, תשע"ו. 237 עמ'. (mzm5764@gmail.com)

הרב בורר היה אישיות מיוחדת, מרבני גרמניה הצדיקים והתמימים שהנהיגו את עדותיהם בשיטת 'תורה עם דרך ארץ' עם הרבה אהבת תורה והרבה יראת שמים ואהבת הבריות ורצון לקדש את שמו בכל צעד ושעל. בחציו הראשון של הספר מובא יומן המתאר את מסעו של הרב בורר הצעיר בארץ ישראל בשנת תרצ"ב בתוך משלחת של רבנים ועסקני אגודת ישראל כדי לעמוד מקרוב על המצב בארץ הקודש, וחלקו השני של הספר עוסק בקורות משפחת בורר מנקודת ראותה של הרבנית, מעלות הנאצים ימ"ש לשלטון ועד שהצליחה המשפחה לעזוב את ארץ הדמים סמוך לפני פרוץ המלחמה, זמן קצר אחרי שהרב בורר יצא לפטר במחנה הריכוז דכאו מרוב סבל וייסורים, ביום שבו היה אמור להשתחרר ולהתאחד עם משפחתו. ישר כוחם של הנינים שהוציאו לאור ספר נאה ומשובח מלגו ומלבר, שמתאר דברים כהווייתם באופן מרתק - חלקו הראשון מציג לנו איך נראתה הארץ ואיך נראה הישוב בה בשנת תרצ"ב בעיני מסתכל אויביי קיטבי-אוהד מן החוץ (דרך אגב, כמה רבנים חשובים מוזכרים בביקור הזה, אך הרב קוק לא מוזכר במילה אחת! האם זה מבטא את יחסם של רבני אגודת ישראל אל הראי"ה בשנת תרצ"ב, או שהרב קוק לא שהה בתקופה זו בירושלים?), וחציו השני מאפשר לנו להציץ לחייהם של רב ורבנית בתוך קהילה יהודית-גרמנית קטנה-יחסית בימים הקשים שלפני פרוץ מלחה"ע, חיים הספוגים הקפדה במצוות ועזרה לזולת ומסירות נפש אמיתית והפצת תורה וגמילות חסדים לחיים ולמתים. בהמשך הובאו כמה דרשות וחיידושים, שרידים לדברי התורה שמסר הרב בורר בקהילתו. הספר מלווה במבוא ובמפות ובמפתחות מפורטים.

חמישה חומשי תורה עם אוצר מפרשי התורה. ספר בראשית, כרך ראשון. ירושלים, מכון ירושלים, תשע"ו. 705 עמ'. (02-6510627)

סדרת ספרי 'אוצר מפרשי התלמוד' בכריכה הירוקה כבר מצאה את מקומה ב'מזרח' של כל בית מדרש שמתקיים בו לימוד גמרא עיוני, וכל כרך חדש הכולל לקט מתומצת של פירושים של ראשונים ואחרונים לפי סדר הדפים, מהספרים שעל המסכת וגם מספרי השו"ת והעיון והפסק שלא היה עולה על הדעת להגיע אליהם בלימוד סוגיא מסוימת זו, בחלוקה מושכלת בין גוף הספר לבין המקורות וההרחבות בהערות שלמטה, מתקבל בזרועות פתוחות, עד שאינו דומה לימוד מסכת שיש עליה 'אוצר מפרשי התלמוד' ללימוד מסכת שעדיין לא הגיעו אליה אנשי המפעל העצום הזה. בעוד מפעל 'אוצר מפרשי התלמוד' ממשיך לנבוע, יזמו ראשי מכון ירושלים מפעל מקביל על התורה, ולפנינו מונח פרי ביכוריו - כרך ובו תרכיז של כל דברי המפרשים, חז"ל ראשונים ואחרונים, כסדר פסוקי החצי הראשון של ספר בראשית. עשרות עורכים ומבקרים ומסייעים שונים עסקו בהכנת הכרך הזה והכרכים הבאים שיצאו לאור בשנים הקרובות, כאשר מראש הם הגבילו את עצמם

לפירושים העוסקים בפשוטו של מקרא, למרות שגם מונח זה אינו מוגדר בחדות, ומשאר מרחב רחב של שיקול דעת לעורכים מה ואיך להכניס לאוצרם-אוצרנו. לקט הפירושים הזה אמור להסיר כל קושי או אי הבנה בפסוקים, והוא אינו כולל דרושים ורמזים, פרפראות ופלפולים, דברי חסידות ומוסר הנלמדים מהפסוקים, גימטריאות ומשלים וכו'. במקומות הרבים שנמצאים בהם כמה פירושים סודרו הדברים לפי סדר דורות בעלי הפירושים ועל פי קרבת הפירושים לפשט, לפי שיקולם העדין והמקצועי של העורכים. הספר כולל את נוסח התורה והתרגום ופירוש רש"י, מתחתם בכל עמוד עשרות פסקאות ובהן הערות ופירושים מתומצתים לפי סדר הפסוקים, והפנייה להערות שוליים ובהן מקורות והסברים והרחבות וציונים והפניות, ממש כמעשה 'אוצר מפרשי התלמוד', עם תועלת אופטימלית ללומד. נוספו גם נספחים שבהם ביאורים וטבלאות המסכמים פרשות רחבות בחציו הראשון של ספר בראשית, כמו למשל מאורעות ותאריכי המבול לפי הדעות השונות, עשרת הניסיונות שנתנסה בהם אאע"ה ועוד. מסיים את הכרך מפתח מפורט למאות הרבות של הספרים שבהם השתמשו עורכי הספר, ובו יש לתקן כמה ערכים: את ספר יוסיפון (בניגוד לקדמוניות היהודים ועוד) לא כתב יוסף בן מתתיהו, יש לאחד את הערכים רדב"ז (שו"ת) ורדב"ז (רמב"ם), וחלוקת התואר 'רבינו' לראשונים ו'ר' ' לאחרונים אינה תמיד עקבית. בס"ה מדובר ביצירת ענק, כעשרה כרכים שיפארו בעוד שנים ספורות כל ספריה תורנית רצינית בארץ ובעולם. יישר כוחם של מנהלי מכון ירושלים, בניו של מייסדו הבלתי נשכח ורב הפעלים רבי יוסף בוקסבוים זצ"ל, על מפעל האדירים החדש שנטלו על עצמם.

קצות דרכיו. התבוננות עמוקה בקצות דרכי ה'. דוד יהודה בורשטין. ירושלים, תשע"ה. קפח עמ'. (02-5389371)

"א פרקים העוסקים בהתבוננות בדרכי ה' בעולם ובקשר בין עם ישראל לריבונו של עולם, ביחס בין ברית המילה לארץ ישראל, בגישה האופטימית שהיא חלק בסיסי מאמונתו של כל ירא ה', בירת ה' הכוללת אמונה שלמה בדיוק האלוקי בשכר ועונש, בחובת אמירת האמת בכל תנאי וגם ביחס לגויים, בדרך למציאת חן בעיני אלוקים ואדם ועוד ועוד. הרב בורשטין משמש כראש כולל בירושלים ובבית שמש (הוא אחיו של הרב מנחם, ראש מכון פוע"ה), ועיקר עיסוקו בעיון הלמדני וההלכתי; אך הוא לא משך את ידו מעיסוק בשילוב שבין הבנת המציאות ועיון בדרכי האגדה, ודרך זה בהוספת אהבת תורה ויראת שמים. ה'מאמר' האחרון עוסק בדרגות השונות של הברואים. המחבר מוכיח שהישמעאלים הם הקרובים ביותר לעם ישראל בין העמים; ואכן קיים אבסורד היסטורי בכך שדווקא מייחדי ה' בין הגויים הם כיום אויבנו בנפש, והקרובים אלינו מאומות העולם הם דווקא נוצרים עובדי ע"ז. אמנם מצד שני רק על הישמעאלים נאמר שהקב"ה מצטער על כך שבראם, ולדעת המחבר עיקר חטאם הוא שהם נושאים את שם ה' לשוא כשהם רוצחים ומזיקים ופוגעים בעם ישראל כאילו בשם ה', ואין חילול השם גדול מזה...

אברהם, סיפורו של מסע. יונתן גרוסמן. ת"א, ידיעות אחרונות וספרי חמד, תשע"ו.
566 עמ', (info@ybook.co.il)

ד"ר יונתן גרוסמן הוא מרצה לתנ"ך בבית מורשה בירושלים, במחלקה לתנ"ך בבר אילן וגם במכון הרצוג שעל-יד ישיבת הר עציון. דמותו של אברהם אבינו עליו השלום עמדה במרכז עיניו במשך שנים, ומשיעוריו ומחקריו הרבים יצא לאור ספר זה, שבו דמותו של אברהם בולטת כמנהיג כריזמטי צייתן לאלוקיו, כמהפכן שהמוסר דגלו, אישיות בעלת צדדים בולטים שכאילו סותרים זה את זה - ולא כן. כדרכם של אנשי תנ"ך באקדמיה, ה'חומר' שהוא הבסיס לדיונים ולמהלכים המרתקים-לעיתים כולל לא רק את מדרשי חז"ל וביאורי הפרשנים הראשונים וחלק מהאחרונים - אלא גם את ספריהם של עשרות חוקרי מקרא, בני ברית ושאינם בני ברית, מדורנו ומהדורות הקודמים, ולא תמיד ניכר שוע לפני דל... לעיתים קשה להבדיל בין בירור והשוואה בין שני מדרשים קדומים סותרים-לכאורה שעושה המחבר - לבין ניתוח והשוואה דומים שהוא עושה בין דעת אחד ממבקרי המקרא הקיצוניים לבין דעה שמובאת בספרו של אחד מגדולי ישראל, ולקיבה תורנית מאוד קשה לעכל גישה זו. אמנם לא מצאתי בספר הצעות לשינוי כתיב הפסוק מנוסח המסורה, אחת השיטות המקובלות באקדמיה לפתרון בעיות פשט, בזה כנראה שלא נגעה ידו של המחבר. אבל בעמ' 386 נידונה ברצינות ובלי הסתייגות הצעתו 'המעניינת' של החוקר הגרמני גונקל לקרוא בפסוק 'תשב הנערה אתנו ימים או עשור' לא ימים אלא ימים, בניגוד לניקוד המקובל בנוסח המסורה, ולמרות שאין דרך המקרא להשתמש בביטוי 'עשור' לציון עשר ימים, כדי לעקוף את הקושי הידוע בפשט הכתוב הזה; וכן לא יעשה.

אמונת עתיד. כתב עת למאמרים המשלבים מחקר תורני ויישום הלכתי בארץ ישראל. עורך: הרב יואל פרידמן. גיליון 114, טבת תשע"ז. שבי דרום, מכון התורה והארץ, תשע"ז. 156 עמ'. (08-6847325)

עשרות מאמרים ומחקרים ותשובות קצרות ותגובות לגיליונות הקודמים ממלאים חוברת זו על גדותיה. 'מכון התורה והארץ' העוסק בחקלאות על פי ההלכה השכיל ליצור שיתוף פעולה תורני-ספרותי בין רבים מהמכונים היישומיים השונים הפועלים בארצנו (פוע"ה), צומ"ת, כת"ר, משפטי ארץ, משפט לעם, כושרות, מכון המקדש, מכון שלזינגר והליכות עם ישראל), והתוצאה מרתקת. כמה דוגמאות על קצה המזלג: נידון היתר טיפול בשבת בתולעים הפוגעים בבעלי חיים, איך זוכים בתביעה נגד מוסד חינוכי על ביטול משרה, על רחם מלאכותי וייחוס הוולד, נתינת מעשר לאשת לוי ובת לוי, עוד בעניין הנפח ההלכתי של הזית בעקבות גילוי זיתי ענק (20 סמ"ק ויותר!) באיי הים התיכון, בירור כמה אחוזים מותר לארגון צדקה לתת למתרימים בשכרם, בעיות הלכתיות בחתימה על התחייבות ממונית עתידית, האם מתקיימת מצות נתינת מחצית השקל בהעברה בנקאית, עוד על חיישנים אלקטרוניים בשבת, על מניעת הריון בבני זוג שעדיין לא קיימו מצות פריה ורביה, ועוד רבים-רבים. בסוף החוברת מוצגים שלושה דפי עמדה של פורום 'חותם', שחותמו על

המערכות הציבוריות מתחיל להיות ניכר: הראשון על הצורך בכללים אחידים במתן תעודות הכשר, השני על הצורך לנסח מחדש את הצעת החוק 'הורים וילדיהם' שמנסה לשנות סדרי בראשית ביחסים המשפחתיים, והשלישי על הגבלת פעילות עורכי הדין בניסיונות גישור לקראת גירושין. כינוס לצדיקים טוב להם וטוב לעולם.

מנחת יהודה. מאת הרב המקובל רבי יהודה בן חנין. פירוש לספרים יהושע שופטים ושמואל. ההדיר: שלמה מתתיהו לוונטהל. ירושלים, תשע"ו. 512 עמ'. (02-6287221)

ר"י בן חנין חי לפני ארבע מאות שנה במרוקו, והיה גדול בנגלה ובנסתר. בחייו לא זכה להדפיס את ספריו (לא היו בתי דפוס בכל צפון"א), אך את ספרו על ספר המצוות להרמב"ם 'עץ החיים' הדפיסו כמה מחכמי אלג'יר לאחר כמאתיים שנה (ליורנו תקמ"ג), וציטוטים מתוך ספריו בפרשנות ובקבלה נותרו מפוזרים בספרים שונים בדפוס ובכת"י. הרב לוונטהל, ת"ח מתושבי העיר העתיקה בירושלים, כבר התמחה בהוצאה לאור של כתבי קדמונים (ובהם גם פירוש על ביאור הגר"א על חלקים משו"ע). בספר זה עשה במו ידיו את כל המלאכה מהמסד ועד הטפחות - זיהוי כתה"י ומחברו, מחקר ביבליוגרפי והיסטורי על המחבר וחיבוריו, ועיקר המלאכה שיש בה הרבה חכמה - העתקת כתה"י בדקדוק עם תיקונים וציונים, הוספת קטעים מכת"י אחרים, ביאור, מבוא מקיף ועוד. הספר כולל פירוש על כמה מספרי המקרא (רק חלקם נמצאים בכרך זה), ויש בו לכל אורכו פירוש פשוט בשם 'שמן' ופירוש קבלי קצר יחסית בשם 'קטרת'. כך למשל על הפסוק (שמ"א ראש פרק ח) 'ויהי כי זקן שמואל' על בני שמואל שהיו שופטים בבאר שבע, כותב ר"י חנין בצד הפשט שלמרות שהם התגוררו בקצה ארץ ישראל היו כל ישראל הולכים אליהם למשפט, ובפירוש 'קטרת' על פי הקבלה הוא מעיר שבאר שבע 'היא בתשבע אם שלמה, רמז כי לא זכו במקום אביהם כי אם בעלמא דסיהרא, באילנא דעץ הדעת טוב ורע'. והמבין יבין... ישר כוחו של המהדיר המוכשר והדייקן שמחיה מתים (=המחבר וגם החיבור) בשקידה ובמאמץ.

קובץ בית אהרן וישראל. מאסף מרכזי לתורה והלכה לחכמי ורבני הישיבות והכוללים של מוסדות סטאלין קארלין בארץ ובתפוצות. **שנה לב גליון ג [קפט], שבט-אדר תשע"ז.** קצא עמ'. (02-5370106)

למרות שבכותרת כתוב שכתב העת הזה מיועד לתורת חכמי חסידות קרלין-סטולין - למעשה מפרסמים על דפי ת"ח חשובים ואברכים למדנים מכל הגוונים את מיטב חידושיהם ההלכתיים. מדור ה'גנוזות' מביא מתורתם של גדולי הדורות מכתבי יד בתוספת ביוגרפיה קצרה, והמדורים 'חידושי תורה' ו'בירורי הלכה' מציגים מאמרים חשובים, חלקם מעניינים ומקיפים כאחד. כך למשל הרב דוד בריזל, חסיד קרלין המשמש כראש כולל במודיעין עילית, מחבר הספר החשוב 'משפט המזיק', כותב מאמר מקיף ומרתק על האפשרות לפתור את הבעיה של העתקת דיסקים והורדת תוכנות ושירים מהרשת, שהרבה מקילים בה בגלל הספק הקיים בעניין 'קניין רוחני' בהלכה. הוא מציע, וזה בוודאי עשוי להיות יעיל בציבור

הדתי והחרדי ולא רק, שבעלי התכנים המופצים בדיסקים וברשת, שירים ותוכנות וכל תוכן אחר, יגדירו מראש שהחומר מועבר לרשות ציבור לצורך העתקה - עבור סכום מסוים, וכך אין מדובר כבר כלל על 'רכישת קניין רוחני' - אלא על הנאה מפעילות של אדם שנעשתה על מנת להרויח, כמו פעולות שדכנות ותיווך למשל, שלדעת הפוסקים מחייבות תשלום גם אם הנהנה מהן לא ביקש אותן כלל; אם למעשה הוא נהנה, והפעולה נעשתה תמורת תשלום, קיימת לפניו האפשרות שלא ליהנות (=לבטל את השידוך או את העיסקה). אך אם הוא מתכוון ליהנות הוא חייב לשלם תשלום מלא למתווך-שדכן, וכך גם יהיה בהפצת תוכנות ושירים בדיסקים וברשת. הוא מאריך להוכיח את הרעיון המבריק שלו, מציג מראש התנגדויות וסברות שכנגד ודוחה אותן אחת לאחת, ואף טורח להביא הסכמה של הגאון רז"ג גולדברג שליט"א לפתרון המיוחד הזה. ממש 'חשיבה מחוץ לקופסא'! עוד נידון בחוברת השפעת המס על הדירה השלישית הצפוי להיקבע בקרוב על היחסים בין השוכר למשכיר, וגם מובאות הוכחות לכך שאצל הקדמונים הכינוי 'נכד' נאמר גם על אחיין, ותיארתו רק מעט מהעושר הצפון בחוברת מלאה וגדושה, מכובדת ומכבדת, של כתב עת חשוב זה.

מגדל חננאל. על הלכות מקוואות וטבילת כלים. חננאל שלוסברג. רבבה, תשע"ד.
קצב עמ'. (hananelsh@gmail.com)

הרבה ספרי קיצורים וסיכומים קיימים על הלכות נידה, ומעטים יחסית על הלכות טבילה. סימן רא בשו"ע יו"ד דן ב-75 [!] סעיפיו בכל פרטי בניית מקוה טהרה והטבילה בו, כאשר רוב ההלכות בנויות על המשנה והתוספתא ועל סוגיות מפוזרות בתלמוד, והפירושים השונים לעיתים מקצה לקצה מקשים מאוד על ההגעה להלכה ברורה ומשנה ברורה. המחבר, תלמיד ותיק בכולל 'רצון יהודה' בפ"ת, סיכם וסידר את ההלכות בשפה ברורה מהסוגיות ופירושי הראשונים עבור דרך הבית יוסף והשו"ע ונושאי כליו ועד לגדולי הפוסקים בדורות האחרונים, כולל תרשימים והצעות מעשיות במקום הדרוש, חכמה ומלאכה. כנספח הוא צירף את הלכות טבילת כלים המופיעות עוד קודם בסוף הלכות ע"ז, יו"ד סי' קכ, שחלקן הגדול משיק להלכות מקוואות - שהרי הטבלת הכלי הקנוי מגוי היא מעין מעשה של גיור, ואין לה כמעט קשר עם הלכות כשרות הכלי. המחבר מביא בין השאר (עמ' קעא-קעב) שיש שפסקו שכלים חשמליים, הפועלים כאשר הכבל החשמלי מחובר לשקע שבקיר, אינם צריכים טבילה, שכן תשמישם הוא דווקא כאשר הם מחוברים לקרקע, וציטט את הר"ש ואזנר זצ"ל שכינה סברא זו "הבל ורעות רוח". הוא מעיר (שם הע' 15) שהרבה כלים חשמליים כיום עשויים להיות בשימוש גם בעזרת חיבור למצבר נייד, ובהם קשה מאוד להקל גם על פי דעה זו. בהסכמתו (החמה!) לספר מציע מורנו ר' יעקב אריאל שליט"א פשרה, מסתברת מאוד: כלי חשמלי שאין דרך להזיזו ממקומו, ודרכו להיות מחובר תמיד לקיר בעזרת הכבל החשמלי, כגון מיקרוגל או מעבד מזון גדול וכד', ניתן להחשיבו כמחובר לקרקע, אך לא כן ברוב כלי החשמל הניידים. כמובן שהאפשרות להקל או להחמיר בזה תלויה הרבה במחלוקת האם טבילת כלים היא דאורייתא או דרבנן, ואכמ"ל.

אורות מן ההגדה. הגדה של פסח עם ביאורים ועיונים בהלכה ואגדה. יצחק צבי אושינסקי. ירושלים, תשע"ז. 220 עמ'. (02-6540106)

הרב אושינסקי שליט"א, מבוגריה המצוינים של ישיבת חברון שבירושלים, המשמש היום כאב ביה"ד הרבני של חיפה, חיבר כבר ספרים רבים בהלכה ואגדה. ספר חדש זה משלב בין שני תחומים אלו - עיונים והערות כסדר ההגדה, ונספח גדול ובו מאמרי עיון הלכתיים בענייני פסח, רובם כבר התפרסמו בעבר בקבצים שונים. על 'וירעו אותנו המצרים' מקשה המחבר את השאלה הידועה: מה הקשר בין זה לבין 'כמה שנאמר הבה נתחכמה לו' וכו'? ואם לצרות השיעבוד הכוונה - היה צריך לומר 'וירעו לנו!' והוא משיב (עמ' 55-54) שהפרכתם מבני חורין לעבדים היא הגורם העיקרי לירידת בני ישראל למ"ט שערי טומאה. מי שדעתו תלויה באחרים כבר אינו אדון לעצמו גם רוחנית. לכן בעצם כיבושינו לעבדים, עוד לפני השיעבוד עצמו, כבר הפכו אותנו המצרים ל'רעים'. ויש בכך לימוד לדורות על המדרון החלקלק שבו נמצאים 'עבדי הזמן' ו'עבדי הטכנולוגיה' ודומיהם עוד לפני שהעבדות הזאת פוגעת בהם באופן ישיר.

פירושי רש"י ורשב"ם על פרק ערבי פסחים. יוצאים לאור ע"פ כתבי יד ודפו"ר עם הערות, ציונים, ביאורים ונספחים, כולל בירורים ועיונים בהלכות קידוש, הבדלה וליל הסדר. על ידי עמיחי כנרתי. שעלבים, מכון שלמה אומן, תשע"ז. 18+רמ עמ'.
(eso@etrog.net.il)

'דבר בעתו מה טוב' - זה עתה (פורים תשע"ז) יצא מבית הדפוס ספר שעשוי להועיל הרבה לכל לומדי מסכת פסחים והלכות ליל הסדר והמסתעף. הרב כנרתי, ר"מ בישיבת איתמר שבשומרון ומבכירי החוקרים במכון שלמה אומן, עמל במשך כשנתיים, לעיתים בשעות שאינן מן היום ולא מן הלילה, על חיבור שיעמיד על קרקע מוצקה את נוסח פירושי רש"י הקצרים ופירושי רשב"ם נכדו המכילים אותם ומאריכים הרבה יותר מהם על פרק חשוב זה, שכמעט כל הלכות ליל הסדר נמצאים בו, רוב הלכות קידוש והבדלה, ועוד סוגיות חשובות אחרות מעניין לעניין. אחרי הבהרת הנוסח על פי הדפוסים הישנים וכתבי היד, וציון ההבדלים בינם לבין הנוסח המקובל בדפוסים, והבהרת כל שינוי משמעותי, ובדרך כלל גם הכרעה מהו הנוסח 'הנכון' - מאיר הרב כנרתי בהערותיו את הסוגיא תוך השוואת שיטות רש"י ורשב"ם לשאר הראשונים, דיוקים בדבריהם, ובנוסף לקט מקיף מעשרות רבות של ספרי ראשונים ואחרונים על כל נקודה בעשרים ושנים דפי הפרק תוך דקדוק בדבריהם, עבודה מושלמת. המהדיר הקפיד להשאיר על הדף עצמו נפח סביר של הערות, ובכל מקום שהתארכו הדברים הוא העביר אותם לנספחים בסוף הספר - ארבעים וכמה עמודים מלאים וגדושים בכל ענייני הפרק, כולל חידושים רבים בהלכות ליל הסדר, מפי ספרים וסופרים, בבקאות ובחריפות, כשהוא מפנה אליהם נקודה אחרי נקודה מתוך ההערות שעל הדף. סיעי לרב כנרתי לאורך כל הכנת הספר הרב אריאל אביני, אברך יקר מהעיר אלעד, שגם חותמו ניכר במקומות רבים בספר. לולא דמסתפינא הוה אמינא שזהו ספר חובה לכל לומד הלכות ליל הסדר בעיון, אבל מסתפי אנא...

גן בעדן. המקרא בעין הגאולוג. מיכה קליין. חיפה, מכללת שאנן, תשע"ז. 129 עמ'.
(mklein@geo.haifa.ac.il)

לפני פחות משנתיים פרסם ד"ר קליין את חיבורו 'ארץ וימים - איש מדעי כדור הארץ קורא מקרא', ובו הוא הצליח להאיר את עיניהם של קוראיו, אחרי שכבר עשה זאת לתלמידיו הרבים, בסוגיות רבות הקשורות לכדור הארץ, לבריאת העולם, להבנת העולם בו אנו חיים, ולפתרון סתירות-לכאורה בין המסורת היהודית לבין מדעי הטבע, תוך התייחסות לדינאים בתנ"ך ובחז"ל בנושאים אלו. גם בספר זה הוא ממשיך להאיר עיניים בענייני מקרא הקשורים לגיאולוגיה, כמו הסבר נבואות בתנ"ך וסוגיות שלמות בתלמוד בעזרת הנתון הגיאולוגי-היסטורי שבימי המקרא היה המפרץ הפרסי ארוך יותר [צפונה] במאות קילומטרים (במקום הדלתא של שאט-אל-ערב הקיימת היום בצפון המפרץ והרבה מעבר לה), ושיתכן שבדיוק שם היה מקומו המקורי של גן העדן, כי אליו התנקזו ארבע נהרות גדולים - הפרת והחידקל, הפישון [לדעתו] - נהר באטין בצפון ערב הסעודית שזרם צפונה-מזרחה והתייבש כבר לפני אלפי שנים], והגיוון שזרם דרומה מערבה [הוא נהר קארון], שכולם הקיפו חבל ארץ נפלא, שאחרי שגורש ממנו אדם הראשון היה ואיננו עוד... הוא מספר על מחצבי כדור הארץ ועל הימצאותם-או-לא בארץ ישראל לדורותיה (בעיקר ברזל ונחושת), על נידת היבשות וההסבר שתופעה זו נותנת לתיבות ממעשה בראשית 'וַיִּתְּרָא הַיִּבְשָׁה', על סוגי הסלעים על פני כדור הארץ, על אבן הבניין שלמיטב הידוע היא הגדולה ביותר בעולם שמהווה חלק מהכותל המערבי (בתוך חפירות הכותל), וגם על מקום קבר רחל ולהבדיל על מקומות עתיקים של עבודה זרה בארץ ישראל. המחבר מרשה לעצמו, כדרכם של גיאולוגים, לדבר על תקופות של מיליוני ומיליארדי שנים שארכה בניית העולם שבו אנו חיים, כשהוא מקבל כפשוטם את דברי חז"ל שהקב"ה ברא עולמות והחריבן עד שבחר באדם הראשון, וכשיטת בעל 'תפארת ישראל' ואחרים. ספר מעשיר ביותר.

משגב לעתות בצרה. ביאור אמוני ומחקרי לפרקי הראי"ה קוק ב'ישראל ותחייתו'
בנושאי הנצרות והשואה. אלישב אביחיל, ירושלים, ספריית בית אל, תשע"ו. 441 עמ'.
(Elishav13@gmail.com)

הרב אביחיל הוא רב ומחנך שנטל על עצמו להבהיר עניין שפעם היה מובן מאליו אך הולך ומיטשטש - הקשר הישיר בין המסורת הנוצרית והאמונה ב'אותו האיש' לבין מאורעות השואה. מתוך ידע רב במקורות האגדה וההלכה והמחשבה היהודית כתלמידם של הרב צבי יהודה וגדולי תלמידיו, ולהבדיל מתוך מחקר מקיף בספרי הדת הנוצרית והמחקרים עליה, הוא מציג את נפתולי היחס הנוצרי ליהדות, כאשר הוא פותח בחידת השואה וגם מסיים בה - לדעתו השואה היא פרי הביאושים ההכרחי של הרעל הנוצרי שפשה בגלוי ובנסתר בכל שכבות עמי אירופה, גם באלו שבגלוי הסירו מעליהם את עול הדת הנוצרית. כבן להוריו, חוקר נדחי ישראל וצ"ל ומחנכת ניצולת שואה שתח', וְכָאֵב לבנו הקדוש שגב פניאל הי"ד שהיה בין שמונת 'נסיכי האדם' שנהרגו לפני עשור בפגיעו במרכז הרב בעודם

עוסקים בתורה, מצליח הרב אביחיל לשכנע שהרוח הרעה הנוצרית, המתנגדת באופן מהותי לגאולת ישראל ולתיקון העולם במלכות שדי, היא זו שמזינה עד היום את שנתת ישראל גם במערב וגם במזרח, אצל אויבינו בני עשו ובני ישמעאל. דווקא זיכרון הקשר הזה והאשמה הזו עשויים לגרום לצינון השנאה הבסיסית, התהומית, שקיימת בנצרות כלפי היהדות, גם אצל הקבוצות הנוצריות שכאילו חפצות ביקרנו ובהצלחתנו - כשאין זו אלא הטעייה בעלמא. כ"ג פרקים בספר, העוסקים בבירור חידת הגורמים הרוחניים לשואה אצלנו ואצלם להבדיל, ומתארים כיצד כבשה למעשה האנטישמיות את אירופה, את מלחמת התרבות שבין היהדות לנצרות והקשר בין ההגות הנאצית להגות הנוצרית, ביקורת המקרא הגרמנית ויסודה האנטישמי, ההיזון ההדדי בין מנהיגי הנאצים לבין מבצעי פקודותיהם, שתיקת העולם ויחסם של חסידי אומות העולם, ההשגחה האלוקית בשואה, מדינת ישראל והנצרות, הקשר בין האיסלם החדש והנצרות, ועוד ועוד. יש בספר שילוב של מחקר היסטורי תוך ניתוח אובייקטיבי של המקורות, גם 'שלהם', אולם בלי לנסות להציע מבט אובייקטיבי על האירועים בדורות האחרונים - שהרי איננו אובייקטיבים, הנרצח והרוצח אינם רואים את הדברים עין בעין... רק הערה אחת לסיום: היחס בספר לפעליו של הרש"ר הירש זצ"ל (עמ' 236 ואילך) לענ"ד אינו מדויק היסטורית ואינו הוגן עניינית. גם אם בבית המדרש של הראי"ה ראו ורואים באופן ביקורתי כמה מהנהגותיו והכרעותיו הציבוריות של הרב הירש, וזה לגיטימי - אין ספק שרש"ר זצ"ל היה אדם גדול בענקים, הציל דורות של יהודים לתורה ולמצוות, והיחס כלפיו של מחבר בן זמננו, עם כל הכבוד וההערכה, לא יכול להיות כאל רב זוטרי תועה-דרך בקהילה קטנה...

Textus. Studies of the Hebrew University Bible Project. Vol. XXVI.
Jerusalem, 2016. 270 pp. (02-6586659)

לא מדובר כאן בספר תורני, אלא בכתב עת אקדמי-מקצועי המיועד לעוסקים בתנ"ך מן ההיבט ה'מדעי' בעולם כולו. כצפוי כמה מתשעת המאמרים שבו (כולם באנגלית) עוסקים בביקורת המקרא ה'ישנה', הגבוהה (מקורות הכתוב וכו') והנמוכה (שינויי גירסא מסוגים שונים), תחום שנמצא כמובן לגמרי מחוץ למחנה, והתועלת שבו לאנשי התורה היא כמעט אפסית ('כמעט' - כי לפעמים ניתן לדלות הערות נכונות וכיווני מחשבה באים-בחשבון גם מדברים שנכתבים בגישה פסולה לחלוטין, ואכמ"ל). אולם כמה מאמרים, בגיליון זה לפחות, שגם הם כתובים בסגנון מדעי לא-תורני, הם בעלי ערך אמיתי. כך למשל ידידי פרופ' יוסי עופר מתאר בפרוטרוט חלק של דף מתוך החלק ה'אבוד' של כתר ארם צובא (מתוך שמות פרק ח) שהגיע לאחרונה בדרך-לא-דרך ליד יצחק בן צבי, ומראה כמה הילכתא גבירתא בענייני ניקוד ומסורה ניתן לדלות ממנו אחרי זיהוי כל אותיותיו וסימניו (חלקם רק בעזרת צילומי אינפרא-אדום). ידידי פרופ' יצחק פנקובר משווה לפרטי-פרטים בין הנוסח המקובל לבין נוסח מגילת אסתר מתקופת הראשונים (המאה ה'ט"ו) שהגיעה לידינו, תוך שהוא פורש לרווחה כדרכו כמה שאלות נוסח שכבר עסקו בהם קדמונים, כגון דרך כתיבת עשרת בני המן על פי הגרסאות השונות במסכת סופרים ומסורות עתיקות

אחרות, ועוד ועוד. קבוצת חוקרים מתארת לפרטיה חלק מ'מגילה גנוזה' הכוללת חלקים מספר ויקרא שנמצאה במדבר יהודה ומתפרסמת כאן לראשונה, וחוקרת אחרת מתארת צמיד עתיק שבו פסוקי תנ"ך בתרגום יווני, מדייקת בנוסח התרגום ומגלה בו כמה גילויים חדשים. אין ח"ו לעולם התורה שום סיבה לחוש שחסר לו משהו עקב גישתו הלימודית-אמונית הבריאה והוותיקה מול עולם האקדמיה; אך לעיתים - כמו שכבר קורה בפועל אצל הרבה חוקרים תורניים - אפשר ללמוד משהו מהגישה המדעית-שיטתית המסודרת של המחקר האקדמאי המשובח (כשהוא מבוסס-עובדות ולא בנוי על רעיונות תוהו) וגם מדרך הצגתו באופן מסודר ושלם.

חלוקת התורה לפרקים. השתלשלות היסטורית והצעות תיקון. הרב נתן דוד

רבינוביץ. ניו יארק, תשע"ו. סב עמ'. (1-347-309-8485)

ידוע כבר לרבים שחלוקת הפרקים בתנ"ך היא מעשה ידי כמרים נוצרים, ובעקבות הדפוסים הראשונים של התנ"ך היא השתרשה גם בעם ישראל. אפשר להתייחס לציוני הפרק והפסוק כמין כתובת בלבד חסרת משמעות ערכית, אך לפעמים חלוקת הפרקים אינה מתאימה לתוכן ואף מטעה. רנ"ד רבינוביץ מניו יורק, שכבר חיבר כמה ספרים בנושאים מגוונים, נכנס לעובי הקורה ומתאר את ההשתלשלות היסטורית של חלוקת הפרקים הנוצרית וגם מציע הצעות איך להמעיט את השימוש בה, ובעיקר דורש לבטל את המנהג המוטעה שבעל הקריאה עוצר לרגע בסוף פרק (בעיקר זה בולט בקריאת המגילות), כאשר אין לכך שום בסיס.

אוצר הגאונים, מסכת עבודה זרה. דברי רבותינו הגאונים מלוקטים מספרות

הגאונים והראשונים ומגניזת קהיר. בעריכת הרב אליהו רחמים זייני. חיפה, ישיבת אור וישועה, תשע"ו. 339+ עמ'. (04-8121048)

רבי בנימין מנשה לוי חיבר את סדרת אוצר הגאונים, ונפטר באמצע מסכת ב"מ. הרב טויבש מציריך נטל עליו לסדר את אוצה"ג על מסכת סנהדרין, וכאן המלאכה נעצרה. לא פשוט ללקט מכל ספרות הקדמונים קטעים שאפשר לייחס אותם בוודאות לאחד מגאוני בבל בתקופה שלפני הראשונים, ולא קל תמיד להצביע להיכן שייך קטע זה או אחר. מלאכה זו דורשת חוכמה וחריצות ולמדנות ועקשנות, ולכן נותר עדיין הרבה לעשות בתחום זה. נקודה נוספת היא החידושים שקיימים בתקופתנו חדשים לבקרים בתורת הגאונים, קטעים מתגלים בגניזות ובכת"י עתיקים ומזוהים בתוך כתבי קדמונים ידועים, ולכן המהדיר מרגיש שאינו הולך על קרקע מוצקה. מכאן השבח הגדול המגיע לרב זייני, שנוסף לכל שאר פעליו הוא מצא זמן להשלים עבודה שהתחיל בצעירותו - לקט של דברי הגאונים כסדר התלמוד הבבלי מסכת ע"ז, עם מראה מקומות והפניות והערות והסברים ומפתחות ונספחים.

מן הגנזים. ספר שמיני. אסופת גנזים מתורתם של קדמונים, נדפסים לראשונה מתוך כתבי יד. עורך ראשי: הרב שלום הלל. מודיעין, אהבת שלום, תשע"ז. תכב עמ'.
(shh2@neto.bezeqint.net)

עוד אוצר בלום מתגלה בקובץ המהודר הזה, שבו תשעה פרקים גדולים וקטנים. הפרק הראשון עוסק בסדרת תשובות של גדולי חכמי צפון אפריקה בין השנים ת"ו-ת"ק שדנו ושבנו בדנו בענייני חזקת מצוות וחזקת רבנות, וכוללת מנהגים והנהגות שונות שנהגו בערי צפון אפריקה בנידונים אלו. עוד פרק עוסק בחילופי שו"ת בין מרן הבן-איש-חי לבין ר"א מני בענייני נגלה ובעיקר בענייני נסתר, פרק אחר מציג קבוצת אגרות וכתבי שליחות ותקנות והסכמות ועוד ועוד, הכל בההדרה למדנית ומקצועית נקיה וברורה. קבצי 'מן הגנזים' הופכים לאבן יסוד בשמירת דברי קדמונים ובהעלתם מתהום הנשייה, ותודת כל בית ישראל ניתנת לכל העוסקים במלאכה.

קדושת הארץ. אוצר דינים ומנהגים בהלכות כלאי הכרם, כלאי זרעים וכלאי אילן. דוד טהרני. ביתר עילית, תשע"ז. קפח עמ'. (t0504119007@gmail.com)

אחרי שחיבר חמישה חלקים של ספר שו"ת הנקרא 'דברי דוד' ומספר ספרי הלכה נוספים, החליט הרב טהרני להיכנס לעובי הקורה של דיני כלאיים, שפרטיהם מרובים ויודעיהם מעטים. בשפה ברורה ונעימה, מפי סופרים וספרים ובסדר מופתי, מבוארים ומפורטים ב"ח פרקים כל הלכות כלאיים לפרטי פרטיהם, ונוספו עליהם בספר פרקי עיון - י"ז ביאורים ארוכים, וכן קיצור הלכות מנוקד, טבלה עם שמות של עשרות עצי פרי ותיאור מצבם ביחס לדיני הרכבה ועוד. מלאכה מושלמת וחשובה.

בסוכות תשבו. מבחר משיעורי 'עולמות' בענייני מצות הישיבה בסוכה. הרב יעקב זילברליכט. בני ברק, עולמות, תשע"ו. פו עמ'. (03-6701171)

בכל שבוע יוצא לאור שיעור הלכת-אקטואלי, עם מקורות והפניות ושאלות מנחות, של תוכנית 'עולמות', שמשתמשה פרושים על פני כל העולם היהודי. בחוברת זו נאספו סוגיות נבחרות במסכת סוכה על פי עקרונות שיעורי 'עולמות', בענייני עוסק במצוה, מצטער, טיול בסוכות, סוכה גזולה וברכת לישב בסוכה, שהם חלק מלמעלה מ-400 השיעורים הנמצאים במאגר השיעורים באתר 'עולמות' (www.olamot.net) לשימוש חופשי של המעוניינים. המיוחד בחוברת זו הוא שהיא כוללת שיעורים כסדר המסכת, בכל שיעור נלמדים מקורות העניין הנלמד, עיון נוסף בספרי המפרשים והפוסקים בסוגיא, ופסיקת ההלכה, כאשר הלימוד עצמי - אך מלווה בהכוונת דפי הלימוד הערוכים באופן דידקטי ומושך. החוברות מיועדות לכל מעוניין, אך מתאימות במיוחד לבוגרי ישיבות שיש להם בסיס לימודי מספיק - אך בלי עידוד ודחיפה ופיתוי-לימודי קשה להם לפעמים להעמיק בסוגיא לעצמם. עוד מפעל תורני מיוזמותיו המיוחדות של ר' צבי רייזמן, שידי פתוחות לכל רעיון של הרבצת תורה ברבים.